

izrazna sredstva spominjajo na prozo in je škoda, da ta nečistost v ustvarjanju stalno spremlja Gradnika od prve knjige do sedaj, znak bogvedi česa, kar pogreša njegova individualnost in kar ji stavi neželjene meje na poti do pesniške kristalizacije.

Ferdo Kozak.

Vladimir Levstik: Pravica kladiva. Povest. Izdala in založila Vodnikova družba v Ljubljani. 1926. 144 str.

Vladimir Levstik, ki se je v svojih spisih vedno rad vračal k perečim vprašanjem našega narodnega življenja, si je tudi tokrat izbral snov, ki sega globoko v to sfero in jo zvezal z dogodki svetovne vojne. Tudi danes, ko leži ta usodna doba v svojih rezultatih pred nami, bo težko doseči soglasnost v presojanju našega takratnega udejstvovanja. Krivda na tem leži pač v izidu te dobe. Kot velik krasen cilj je stala pred očmi mladine — vsi smo bili takrat primerno mladi — zedinjena domovina; a velik del naše javnosti se je odločil za cilje, ki so se morali dozdevati pod takratnim vidikom realnejši; ta tabor si je obetal od podrobnega in skrbnega dela rešitev za Slovence v okviru zgodovinskih meja. Izkazalo se je, da je imela mladina pravilnejši, ostrejši čut za razvoj bodočnosti — kako bi pač moglo biti drugače! — dočim si je stavila konservativna stranka nevzdržen cilj. Vsem pa je usoda končno prilila grenke kaplje v čašo radosti: nova domovina je združila pod svojim okriljem le del našega rodu, dočim je pahnila ostale v neizvestno bodočnost. Vse to deluje v našem organizmu kakor otrov in onemogoča jasen pogled in trezno sodbo. Tudi pričujoča povest, prežeta s silnim patosom jugoslovanskega nacionalizma, je dokaz za globoko razburkanost naše javne zavesti. Ker sega ta problem do mozga našega življenja, je bilo priporočljivo, da bi zgradil pisatelj, ki piše o tej stvari, svojo povest na vsestransko zgodovinski dejstvenosti, da poda plastično igro socialnih in družabnih gonilnih sil, da pretehta previdno njih pro in contra, prej nego izreče svojo sodbo. Ob takem postopku mogoče nasprotnika ne bo prepričal o opravičenosti svojega naziranja; a tudi ta mu ne bo odrekal priznanja. Strankarska ustavovernost in narodni patos sta vrlini, ki dičita poedinca bolj kot državljana nego kot umetnika. Umetnik se v svojih delih ne obrača na ožji krog onih, ki prisegajo ž njim na izvestne programe, temveč na «občinstvo»; vsako človeško prizadevanje, ki ima svoj *raison d'être*, mora najti v umetniku svojega umevajočega tolmača. Nezabranjeno mu je pa, da tudi on kot stranka razodene svoje poglede na zgodovino, da nam pove, kako umeva on nje zakonitost in ritmiko.

«Pravica kladiva» je samo povest in ne roman, epopeja; zato nam more nuditi le majhen odlomek, le epizodo iz one znamenite dobe. Svetovna vojna, ki hrumi zunaj, meče svoje odsevke v zakotno vas Ravne, pozorišče povesti, ki ga zapusti avtor samo enkrat, ko spremlja svojega junaka na njegovi najžalostnejši poti. Borba idej, ki pretresa našo domovino, najde v tem pozorišču svoje odmeve; borba med jugoslovansko in avstrijsko zamislijo, ki se bije drugod, po žariščih omike z ostrostjo in trdovratnostjo, zajame v svoj vrtinec tudi Ravence in zadobi tukaj, kakor je usoda velikih pokretov na majhnih odrih, groteskne poteze. A tako slikanje idiličnih odnosov z ozadjem velikih svetovnih dogodkov spada med dobro poznane artistične «prijemke»; nas zanima najprej, kako si je zamislil in zasnoval pisatelj kulturno zgodovinsko podlago, iz katere so se mu razvili prikazani dogodki. Kako je umel ponazorovati v tem preprostem ambijentu, kjer nastopajo kot junaki le župnik s kmeti, one gonilne socialne in kulturne sile, ki so končno rodile klic po «Jugoslaviji», po «narodni svobodi». Da je slovensko vprašanje v svojem

bistvu socialno, o tem si pisatelj ni na nejasnem. Tudi on ga umeva kot vzgon in težnjo brezpravnih plasti proti površju in prostoru na solncu. Tako govori Možina: «Kaj moreš biti pri nas, dokler ostaneš slovenske matere sin? Hlapec! Kaj smeš, dokler se ne zatajiš? Služiti Nemcu, ki reže tvoj kruh po svoje...» (str. 25). Toda ponazorovati ta slovenski problem v vrsti plastičnih slik pisatelj ni umel in ne poskušal. Vse ostane samo pri besedah; žal, da postane pisatelj tukaj nepreviden. Buditi naš živelj nacionalno, je pomenjalo, osvoboditi ga denarne in gospodarske odvisnosti od tujih mogotcev. Zgodovinska vloga naše duhovščine ob vršenju te naloge, njeni socialni naporji so posneti v povesti v te stavke: «preden je minilo leto dni, so bile Ravne čisto prerrojene; imele so izobraževalno društvo in posojilnico na strogo bojeviti podlagi; imele so Orla z novim praporom» (str. 6) ... Tako je smel pisati avtor «Cerkvenih miši», ne pa pisatelj, ki stopa s svojim delom v tekmo z zgodovinarjem! Da avtor ne vidi pravih socialnih problemov, je krivo to, ker se kreta njegova povest med socialno najkonservativnejšimi, gmotno dobro podprtimi elementi: kmeti, župnikom; v teh slojih se čuti seveda zaradi gmotno ugodnih prilik pač najmanjša potreba po socialnih prevratih; ti krogi so res tako mislili, kot pravi pisatelj na usta mlinarja Aleša: «mi ne iščemo pravice, in je nimamo za kaj iskati, imamo jo, Turek je daleč in nam se dobro godi.» (Str. 24.) Skrb za narodno individualnost, za kulturno dobrino lastnega jezika v teh krogih ne obstoji; misel, da bo «po vojski vse nemško» (str. 69) nima za Aleša in večino naroda nič hudega. Za tako misleče ljudi mora imeti misel na socialne prevrate, ki jih bo nedvomno povzročila «jugoslovanska svoboda», nekaj vznemirjujočega, odstrašujočega. Ker pa ne moremo kmetu zameriti, ako se hoče nemoteno radovati svoje posesti, bi moral avtor pač pokazati na vzgledih, kje tiči krivica, ki tlači slovenski narod. Vzemimo, da je imela tudi vas Ravne svoje «bezkučnike», gladne zemlje, in v bližini posestva nerazmerne velikosti; naše delavce in nemške gospodarje, Bukovica zapostavljeno inteligenco, ki ji je bila zaprta pot v svet. Ob prevratu smo videli prizore, kjer so skušale ljudske mase uresničiti gesla kovača Možine: «mali na velike, hlapci na gospodarje, siromaki na bogate» (str. 22): kako da gleda pisatelj mimo teh prizorov, ki nam odkrivajo pravo jedro vsega gibanja bolj nego vsa nacionalna medica. Kajti kot odlični moment borbe, ki se odigrava na svetski in ravenski pozornici, smatra Levstik pač konflikt med avstrijsko in jugoslovansko mislijo. Njegova politična koncepcija je nekako tale: naj le pride nacionalna Jugoslavija in najden bo lek za vse bolečine, ki nas tlačijo! A taka bleđa gesla ne rušijo starih in ne gradijo novih držav. Nositeljica avstrijske koncepcije je duhovščina, ki jo v povesti zastopa vneti in bojeviti župnik Vojska; nositeljica jugoslovanske ideje pa inteligenca in kar se sme šteti k nji. Za to svoje stališče je župnikova stranka deležna pri pisatelju obilo graje, no, vseeno pa najde tudi za izvestne recidive v pisanju naših listov besedo rahle graje: «tudi tu so obsojali in zatajevali; namesto včerajšnjega bodrila sta zdaj strmela izmed vrstic prepadenost in strah. Kar je bilo pred dvema dnevoma najsvetlejša vera, je mahoma postalo madež, ki ga je trebalo izbrisati za vsako ceno...» (str. 41). Skrb za obstanek je pač narekovala tak postopek; z nepotrebnimi žrtvami v tem trenutku nikomur ne bi bilo pomagano. Vendar to ni bil edini vzrok, ki je držal marsikaterega naprednega človeka v avstrijskem taboru; skrb pred italijanskimi revindikacijami je ležala kot mora na vseh duhovih. V tistih usodnih dneh je povzdignil «speaker» napredne stranke v Sloveniji svoj glas: «Brez Avstrije ni Slovencev!» To gotovo ni bila samo oportunistična gesta, ampak izraz strahu za bodočnost slovenskega na-

roda. Iz vsega tega pa posnemamo, kake usodne krize je doživljalo naše občinstvo ene in druge stranke v onih dneh. Zaradi tega se dozdeva malo primerno, ako se tukaj na slepo obsoja in povečuje. Najbolj se še strinjam z avtorjem, ko pravi: «zgodovina nas je prehitela neodločne in boječe...» (stran 41). Kot tragično okolnost si povrh lahko usvajamo v prid, da je bila l. 1915. naša usoda zapečatená, kamorkoli se je odločila večina našega življa.

Ako se torej s celotnim stališčem, raz katero pisatelj motri dogodke, ne moremo sprijazniti, ne nameravamo vendar kratiti njegovemu pripovednemu talentu in oblikovalnemu daru zaslug in sposobnosti. Lepo je gledana osrednja figura povesti, kovač Možina. Pisatelj naredi iz njega — ne vem, ali v skladu z zgodovinsko resnico, nacionalnega prvoboritelja v njega rojstni vasi. Kot besede, za katere je šel v smrt, so pripovedovali takrat: «Ko bi cesar jedel takšen kruh, kakor ga moramo mi, bi bilo kmalu vojske konec.» Iz tega bi sledilo, da je moža peklo nekaj drugega, kot nacionalno vprašanje! Bilo kakor bilo: Levstik je na njegovem vzgledu prikazal tipičen primer fanatika ideje, ki ga žene mučeniški paroksizem nevzdržno v pogin. A gledalec, ki motri žrtev poedinca, ki ne prinese nikomur prida, jo vrednoti kot herojsko zablodo. Okrog te postave so razvrščene z bolj ali manj srečno karakteristiko druge osebe. Na napredni strani je zbrana sama plemenitost; nasprotna stran avtorju očitvidno nič kaj ni prirasla k srcu. Krištofu bi mogli po pravici očitati, da proda svojo ljubezen do Lucije za lečo prvenstva. Neverjetno se zdi nadalje, da bi trpka in ponosna Lucija to zapostavljanje pozabila docela. Ko se srečata s Krištofom po dolgih letih, se mu po mojih mislih ne bi smela vreči kar tako v naročje; nekaj ponosa in kujanja bi bil vsaj tako dober «moment zadnje napetosti» kakor so prizori, ki slede umoru Krištofove žene; za te motive je avtor menda na dolgu zgodovinskemu «Hintertreppenromanu»; v povesti bi jih lahko pogrešali. Dobro je gledan župnik Vojska; za svojo stvar vnet in bojevit mož; pisatelj mu prizna čistost motivov in tudi plemenit značaj; samo da — kot hoče Levstik — rodi njegovo delo slab sad. Da se čuti on za Aleševo ravnanje odgovornega, se ne zdi motivirano. Za Aleševo delovanje so merodajni vzroki: njegova naravna izprijenost, pohlep po bratovem posestvu, in sovrašтво na kovača; povod je slučajen.

Pisatelj, ki razpolaga kot Levstik z lepim in bogatim jezikom, s kojim nas lahko gane ali pa povzdigne, kakor hoče — naj bi se izogibal onih, žal nam tako znanih žurnalističnih cvetk, kot tale: «Tak je bil kužni val hlapčevstva in steklega ovaduštva, ki se je razlil ta dan v tisoče slovenskih vasi...» (str. 41). Karkoli ima pesnik na duši in kakršen že je njegov najosebnejši delež na prikazanem gradivu: umotvor sme biti samo prispodoba vsega tega. Dokler si naši avtorji ne marajo usvojiti teh načel, ne smemo upati, da pridemo v poeziji preko satire in osebne sentimentalnosti do čistih umotvorov.

J. Kelemina.

S R B S K O - H R V A T S K A D E L A

Gustav Krklec: Ljubav ptica. Beograd. S. B. Cvijanović. 1926.

Četrta zbirka poezij Gustava Krkleca ne kaže zaleta h kakim novim obzorjem ali nepričakovanega razmaha pesnikove sile. Krklec koraka po svojih prejšnjih razorih z mirno gesto sejhalca, ki ve, da ima klena zrna v rokah in rodovitne brazde pod sabo. Počasi, a trdno se pogloblja pesnikov izraz v najnežnejše resonance, ki jih dosihmal nismo slišali od njega. Prvotna prekipelost izginja, zato pa opaziš v obliki in vsebini več zrelosti in pristnega občutja. Zadnji dve zbirki nimata toliko verbalizma in nekakega, sicer «modernega»